

עומקא דפרשה

תחנת לחברותא או שיעור קובעים עיתים

- בחילוק מדוי קימה מפני הכנס אב"ד ונשיא
- פנינים
- שער הציור

- ערש"ק י"ז אדר
- קימה והידור לאשת חבר
- בדין קימה מפני רבו באוטובוס

פר' כי תשא בענין קימה לנב' תלמיד חכם

גליון ל"ד

בדין קימה מפני רבו באוטובוס

הרב יעקב ליינסקי

בסוגיא דקידושין (לג): איבעיא לן אי רכוב כמהלך דמי או לא, ומסקינן שם דהוי כמהלך, ופירש רש"י שאם היה הרב רוכב ע"ג בהמה והתלמיד יושב, צריך הוא לקום מפניו, דחשבין ליה כמהלך ולא כיושב, והיינו דלא אזלינן בתר האדם שהוא יושב ע"ג הבהמה, אלא אזלינן בתר הבהמה שהיא מהלכת, עכ"ד, וכן פירשו הרמב"ם והטור וכ"פ בשו"ע (יו"ד סימן רמב סט"ז). ומבואר מדברי הט"ז שם דיושב בעגלה דינו שוה לרכוב. וכן מפורש בהגות מדרכי פ"ק דעירובין, ודלא כתשו בית יעקב (סי' עא) שמחלק בין יושב לרכוב בעגלה וקרן, ועיין א"ר (סי' סג סק"ה).

ולכאור' היה נראה ללמוד מכאן גם לאידך גיסא, כלומר שהרב היה מהלך והתלמיד רכוב, דמאחר שהתלמיד נידון כמהלך שוב א"צ לירד מן הבהמה לכבוד רבו, וכ"כ הערוך השולחן שם. וכמו כן בס' המקנה לקידושין נטה לפרש כל סוגית הגמ' לענין זה שהרב מהלך והתלמיד רכוב, וע"ז מסקינן בגמ' דדינו כמהלך וא"צ לקום.

ברם לכאור' יש מקום לתלמיד לדון בקרקע ולומר [לפי פירוש הראשונים ז"ל בסוגיא וכו"ל], דהא דדיינינן לרכוב כמהלך זהו דוקא כלפי אדם יושב, אבל מ"מ אינו כמהלך גמור, ולגבי אדם מהלך דיינינן ליה כיושב, וממילא יתחייב לירד מן הבהמה, והיינו דלעולם מחייבין לתלמיד שלא יהיה לו שום עדיפות [בצורת ישיבתו] על רבו, דכשהתלמיד יושב ישיבה גמורה ורבו אינו יושב לגמרי צריך הוא לקום, וכשהרב עומד מעידה גמורה והתלמיד יושב במקצת צריך ג"כ לקום מפניו. וזכר לדבר מצאנו במג"א (סימן קמא סק"ב) דסמיכה אינה כישיבה ואינה כעמידה, כלומר דבדברים דבעינן בהו עמידה דוקא לא מהני סמיכה, ובדברים דבעינן בהו ישיבה דוקא מצרכינן ישיבה גמורה ולא מהני סמיכה.

והנה כ"ז נוגע הרבה למעשה לענין קימה מפני רבו ות"ח באוטובוס, דלפי משנת"ש יש לדון לחייב בקימה כשהרב עומד מע"פ להתלמיד היושב שם הוי רכוב. אך באמת יש לצדד ולומר דבגוונא דידן אף לדעת המקנה והערה"ש יתחייב לקום מכח תרי טעמי:

- המג"א (סימן קסז ס"ק כז) כי דהיובש בספינה לא אמרינן ביה רכוב כמהלך ואינו דומה ליושב בעגלה, ע"ש, וביאר המקנה טעמו דדוקא בבהמה שהיא מהלכת מכח עצמה, בזה שייך לומר דמאחר דאזלינן בתר הנושא דהיינו הבהמה, ע"י כן אנו מחשיבים גם את הנישא כמהלך, משא"כ בספינה דאף אי ניזל בתרה אין לנו לדונו כמהלך, שהרי אינה הולכת מכח עצמה אלא המים הם שמוליכים אותה וכדאיתא בב"מ (ט:), עכ"ד.

ופשוט דכונתו לומר דעגלה וקרן שאני הואיל והם מחוברים לגוף הבהמה, ומש"ה הו"ל כגופה וכאילו הולכת העגלה מכח עצמה, [וכעין ששינוי בב"ק (יז): דעגלה המושכת בקרון הו"ל תולדה דרגל ולא צרורות, ולשון הרא"ש והטור (חו"מ סי' שצ) "וכן כל דבר המחובר בגופה כגון עגלה המושכת בקרון"], ולא דמי לספינה שאינה מחוברת עם המים.

ולפ"ז נראה לומר דהיובש ברכב איננו נידון כמהלך, דמאחר דאין הרכב הולך מכח עצמו וכמו כן אין הוא מחובר עם המוליך אותו [דהיינו הנהג] דמי לספינה, ולא אמרינן ביה רכוב כמהלך.

ב. יש לדון דהואיל והאוטובוס הוא מקום חשוב ורשות בפני עצמו בהיותו מוקף מחיצות, ממילא לא שייך לומר דאזלינן ביה בתר הנושא, אלא ודאי אזלינן ביה בתר הנישא דהוא האדם.

קימה והידור לאשת חבר

הרב מאיר זילברמן

בשבועות (ט): אמרו דרב נחמן קם מקמיה דביתיה דרב הונא דאשת חבר הרי היא כחבר. וברש"י ובתוס' שם מבואר דהך עובדא הוי אחר פטירתו של רב הונא, ומ"מ חייבין בכבודה. ובתוס' שם מספק"ל היכא דהתבר מת אם יש בזה מעליותא דכבוד התורה עדיף, דמה"ט מושיבין ת"ח בבואו לבי"ד להתדיין ואין חוששין שמה יסתתמו טענות בע"ז משום דעשה דכבוד התורה עדיף, וה"נ באשת חבר בחייו, אך לאחר פטירתו שמא לית בה הך מעליותא. והט"ז (יו"ד רמב סק"ד) מוכיח משו"ת מהר"ם מ"ץ דאף לאחר שנתאלמנה חייבין בכבודה כבתחילה עד שנישאת לאחר.

ולכאור' צ"ב דאם החיוב לכבדה הוא רק לכבוד תורת בעלה, א"כ לאחר מיתה יפקע לגמרי, וכמו שמצינו בגמ' כתובות (קג) לענין אשת אב. ואי נימא דחיוב הוא עצמי עבורה, מדוע יגרע חלקה בפטירת בעלה. ומנלן לחדש דיש חיוב עצמי לכבדה, יעוי ברמב"ן קידושין (לב): דא"צ לעמוד לפני עוסק במעשים טובים אפילו מופלג במצות, אא"כ עוסק בתורה, (וכן נפסק בשו"ע יו"ד רמז ס"ב ודלא כהר"ן), וא"כ אפי' דאשת חבר מרובה במעשיה מפני מה יש לעמוד לפנייה.

ומהר"ט אלגזי בספרו קדושת יו"ט יליף לה מדינא דגרמי, כשם שמייחסים את הנזק למי שגרם זאת, וחייב בתשלומין בדיני אדם, כע"ז מייחסים את לימוד הת"ח לאשת חבר ולמחזיקי תורה המסייעים בעדו. (ומספק"ל אי בעי דומיא דגרמי דברי היזיקא, ה"ז דווקא היכא דבזודאי יגרום להוסף תורה בבירור, או מדה טובה מרובה). ולפ"ז ביאר בני היקר שמואל נ"ו דדינא דגרמי מייחס למזיק את תוצאות המעשה לחייבו בתשלומין, אך לא את עצם עשיית המעשה יעוי בקצוה"ח (סי' שח סק"ב) דאדם המזיק בגרמי א"צ לשלם ה' דברים אלא נזק בלבד, וכ"מ מהרמב"ן ריש מכות. ולפיכך אף דגרמי גרמי מייחס לכל מחזיקי התורה תוצאת הלימוד, אך עצם היגיעה והעסק בתורה"ק ליכא. ולכן אף דיש חיוב לעמוד לפני אשת חבר מדין גרמי, אך עשה דכבוד התורה ליכא אלא בעוד בעלה חי דיש בזה כבוד החבר.

אלא דלפ"ז אכתי תקי' לשיטת מהר"ם מ"ץ דאחר שנישאת לאחר א"צ לעמוד לפנייה, וברי כיון דמייחס אליה לימוד החבר, וכאילו יש לה תוצאות הלימוד, למה יגרע חלקה בנישואיה בזיווג שני, ועיי' בקידושין (עז) דלא פקע מינה שם אלמנותה מבעלה הראשון אף לאחר שנישאת ב' פעמים, וא"כ מ"ש בעודה אלמנה או נישאת, ועיין בקו"ש (ב"ב אות תכ). ועוד ילה"ע דה"נ נתחייב לעמוד לפני כל מחזיקי תורה מדין גרמי, ובכמה סוגיות אמרו דיש לו את אור התורה, עיי' כתובות (קיא): דע"ז זוכה לתחיית המתים, ובפסחים (נג): דזוכה ע"ז לישוב בישיבה של מעלה ולהבין ולהשכיל בתורה, וניחייב נמי להדרו לקום לפניו.

ובכתובות (יז) אמרו מבטלין ת"ת להוצאת המת, ולמאן דקרי ותני נטילתה כנתינתה בששים ריבוא, ובשיטת"ק שם מביא מתרי"ש שאם היתה אשה שיש בה ר"ש וזהירה להוליך בניה לביהמ"ד ומדקדקת במצוות, דיהבינן לה דין קרי ותני, כיון שהיתה זריזה במה שהיתה מצווה, אבל האיש שהוא מצווה ללמוד תורה ולא למד סגי ליה בעשרה עכ"ל, ומשמע דאפילו אם האיש ביה מגדולי תלמידי דאורייתא גרע מהאשה, כיון שהיא מצווה ללמוד בעצמו, וכן מדיק בעסק ברכה (עמי קלד) מדברי מפור (יו"ד סי' שסא). ועל"ב היכא דאיכא ת"ת דיש לו שיעור חכמה המחייב לעמוד לפניו, אפילו אם היה יכול להוסיף יותר חכמה, פשיטא דחייבין לעמוד לפניו, ולמה יגרנ חלק המחזיק תורה בעודו מצווה ללמוד בעצמו, כיון דחזינן דבהחזקת תורה דאשת חבר איכא שיעור חכמה המחייב בקימה לפנייה, ה"כ לתמכין דאורייתא מייחס לו תורת הת"ח.

והביאור בזה הוא בהקדם דברי התוס' בקידושין (לב): לשיטת ר' יוסי הגלילי אין לעמוד לפני זקן עם הארץ, ומצוות התורה לעמוד לפני נייק וחכים מופלג בחכמה, או לפני זקן חכם אפילו שאינו מופלג בחכמה. והכ"ר ש"ש מאי מעליותא דזקנה כיון דבעודו ע"ה לית ביה מיידי, וא"כ כל עיקר חיוב הכבוד מפני התורה, מדוע היניק צ"ל מופלג והזקן א"צ.

ואפשר דחיוב הכבוד לת"ח אינו רק מפני קניני החכמה, אלא אף מפני שאינו עם הארץ הפורש מהתורה, ולפיכך אם איתאן לדון במעלת החכמה פשיטא דיניק וחכים עדיף על זקן וחכם, דבזמן קצר השיג מעלת החכמה, אך אם איתאן לדון בזה שאינו פורש מהתורה, פשיט"ל דחשיבות הזקן גדולה יותר בהיותו נתון יותר בנסיגות שנים רבות, לכך זקן א"צ להיות מופלג בחכמה, בהיות חיוב כבודו יותר בזה שאינו פורש מהתורה משא"כ הנייק צ"ל מופלג בחכמה. (ועיני' שעי"ת ש"ג אות קמח) דבכבוד הת"ח איכא תרתי כבוד החכם וקלון הרשע.

ומעתה מבואר היטב הא דמחסיקי' תורה אף דמייחס אליהם גם כל תורת הת"ח, אך בוודאי מייחס אליהם מעשיהם בעצמן שהן פורשין מן התורה, ואית ביה גריעותא דעמי הארצות הפורשים מהתורה, ולכן אין לכבדם, משא"כ אשת חבר דאין מצווה בת"ת, לא מיקרי פורשים מהתורה, ומיה"ט נמי אשת חבר שנישאת לעם הארץ בזיו"ש, אף דמייחס אליה תורת בעלה החבר, כיון שנישאת לעם הארץ מייחס אליה נמי דעם הארץ הפורש מהתורה, ופקע החיוב לכבדה, משא"כ בעודה באלמנותה.

הרב א"ש קלופט

כ' הרמב"ם פ"ו מהל' ת"ת וז"ל הרואה חכם אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לך אמות וכיון שעבר יושב, ראה אב"ד עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ד' אמות, ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו, והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול וכו' עיי"ש. מבואר בדבריו דאיכא ג' גדרי קימה חכם נשיא ואב"ד, ויש לבאר מה שורש הטעם שחילקו בין שלשתם.

והנה מרן הגרי"ז צ"ל ביאר בפ"ה מהל' ת"ת הי"א ביסוד החילוק בין כבוד רבו המובהק, להידור ת"ח, דדינא דכבוד רבו הוי מילתא דמחויב לרבו ולכך שייך מחילה, אבל דינא דהידור ת"ח הוי מילתא דרמיא אקרקפתא דגברא להדר חכמים וזקנים ולכך אינו יכול למחול יעו"ש. ונראה ביאור דבריו עפ"ש הרמב"ם פכ"ה מהל' סנהדרין ה"ד וז"ל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה כדי שלא יתבה בפניהם, אם המלאכה ברבים אסורה עליו ק"ו לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים ובכניסת עמי הארץ ובסעודת מרעות, אוי להם לאותן הדיינים שנהגו בכך מעלבון תורת משה שבזו דיניה וכו' עיי"ש. המתבאר בדבריו שהדין כבוד ת"ח נאמר להת"ח גופיה ג"כ שחייב לכבד עצמו, וביאר הרמב"ם ענין זה דאם אינו מכבד עצמו הוא מבזה דיני התורה, והיינו דהגדרת דינא דכבוד ת"ח אינו לכבד הת"ח בעצמותו אלא לכבד התורה אשר בקרבו. ולכך הוא ג"כ חייב לכבד עצמו כיון דאינו כבוד "לוי" אלא לתורה אשר בקרבו, שע"ז שמכבדים אותו והוא ג"כ שומר על כבוד עצמו התורה מתקבדת. ונראה דזהו דין הידור ת"ח ולכך אינו יכול למחול על כבודו ג"כ כיון שאין זה כבודו אלא כבוד התורה. משא"כ ביסוד דינא דכבוד רבו כבר כ' הרמב"ם בפ"י ברפ"ה וז"ל כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו, שאביו מביאו לחיי העוה"ו ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העוה"ב ע"כ. היינו דהגדרת האי דינא דכבוד אביו וכבוד רבו חד הוא רק שנתחדש בהאי דינא שחייב בכבוד המביאו לחיי העוה"ב יותר מהחייב למביאו לחיי העוה"ו. ומ"מ מבואר דשורש חיובא דכבוד רבו הוא לכבד המביאו לחיי עולם. וא"כ אי"ז כבוד לתורה שבקרבו של רבו, אלא כבוד לרבו עצמו שהביאו לחיי עולם, והוי כעין חיובא דהכרת הטוב, והוי חובת כיבוד עצמו של רבו וכבוד שמים. ולכך שייכא ביה מחילה כיון שחייב את הכבוד "לו" עצמו. וכן הוא בכבוד אביו ג"כ. ואף שזה מידת הכרת הטוב הכללית התחדש במצוה זו דהכרת הטוב המחויבת ביותר היא למביאו לחיי עולם.

ובהכי מתיישב ג"כ מה שלכאוי יש להקשות שהרי ברמב"ם הכא בה"א מבואר דהרב יכול למחול על כבודו, ומאיך גיסא בהל' סנהדרין הנ"ל מבואר דאסור לו לבזות את עצמו. ונראה דהביאור בזה דהתם איירי על כבוד התורה אשר בקרבו ולכך אינו יכול למחול. אבל הכא איירי בכבוד רבו שהוא חיוב עצמי לרבו ויכול למחול ע"ז. ויבואר ג"כ לשון הרמב"ם שם שכ' בהל' הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות בידו ואע"פ שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה שמחל עכ"ל. והנה כתב לכל תלמידיו או לאחד מהן, והביאור דדין מחילה זה הוא כמ"ש הגרי"ז רק בין הרב לתלמיד ולא כפי המבו בכס"מ שה"ה לגבי כבוד ת"ח לדמניא ביה מחילה ולדבריו דדין מחילה אינו בתלמיד אחד אלא כל ת"ח לאדם אחר. ולכך שייך ג"כ שהיה מחילה לתלמיד אחד דפשוט.

ועפ"ז נראה לבאר ג"כ האי דינא דחייב הרב לכבד תלמידיו המבואר ברמב"ם בהל' ת"ת שם הי"ב-י"ג וז"ל כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבתן כך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאובהם שהם הבנים המהנים לעוה"ו ולעוה"ב התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו וכו' עיי"ש. מבואר מדבריו דיש על הרב חיוב לכבד התלמידים. נראה ביאור הדבר דאע"ג דהתלמיד אינו חכם מ"מ כיון דהתלמיד מהניא לרב איכא לגביו מעין חובת הכיבוד של התלמיד לרב שמהניא ליה שמביאו לחיי העוה"ב. אבל גדר החיוב הוא כמ"ש הרמב"ם עצמו שכשם שהתלמידים חייבים בכבוד הרב הרב חייב בכבוד התלמידים. שהוי גדר חובת כיבוד עצמית ולא לתורה אשר בקרבם. ופשוטא לפ"ז דמהניא בזה דיין מחילה.

אחר הדברים האמורים נראה בס"ד לבאר שורש יסוד החילוק בג' גדרי קימה הנזכרים באופן זה, דהנה מבואר דאיכא הכא ג' דרגות כבוד בקימה חכם אב"ד ונשיא, והביאור בזה דחכם אינו כבודו העצמי רק כבוד התורה כנ"ל, משא"כ האב"ד נראה דינו בקימה הוא כדן רבו מובהק שנעמד מפניו כמלוא עיניו ולא בד' אמות. והטעם אפשר שהחשיבוהו כרבו מובהק משום שכ' הרמב"ם בפ"א מהל' סנהדרין דכל המסירת התורה של כל דור ודור היא ע"י הנשיא והאב"ד כמבואר שם דהנשיא הוא ראש הישיבה והאב"ד הוא משנה לראש, (עי' פ"ד מהל' סנהדרין ה"ה גבי דין סמיכה שאינם יכולים אחד מבלי תבירו, ואף שאר כל הישיבה היינו חכמי הסנהדרין הם עמודי ההוראה עי' ברמב"ם ריש הל' ממרים, מ"מ אין דין כבוד מיוחד לכל חכמי הסנהדרין, דהשאר טפלים להם כמבואר בהל' סנהדרין שם דהשאר יושבין לפנייהם, וע"ע פ"ט מאבל ה"ב דין קריעה על נשיא ואב"ד). וענין נשיא שנכבד מהאב"ד בפשוטו משום שהוא ראש הישיבה וכנ"ל, אמנם נראה לבאר עוד דגדר כבוד הנשיא אינו לכבודו כדן כבוד ת"ח שמכבד התורה. אלא דין עצמי לכבודו מדין מלך, ולכך יכול למחול על כבודו. ולכך הרמב"ם כתב בסתמא שיכול למחול על כבודו אמנם אזי יהיה לו עכ"פ דין חכם, אבל דין ההידור המיוחד מחול הן הדין רב מובהק שבו מדין ראש הסנהדרין דלא גרע מהאב"ד וכנ"ל, והן מצד הדין מלך שהוא ג"כ חשיב ככבודו העצמי. בינה נא בזאת בגדר קימה וכבוד המחויב לרבותינו מעתיקי השמועה שליט"א.

לפי שעיקר היות האדם נברא בעולם הוא מפני החכמה, כדי שיכיר בוראו, על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה, ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה.

ספר החינוך (נז)

כי היראה מהם [מת"ח] סיבה ליראת שמים, כי בהיות דבריהם נשמעים מדרך יראתם הלא הם יורו ויזריכו את העם ליראה את השם הנכבד והנורא...

פערי תשובה פ"ג קנו

מצות עשה שיקום אדם מלא קומתו מפני חכם... ופירושו המפורשים דהידור היינו בדברים, לדבר לו בלשון כבוד ואדנות וענוה ולכפוף ראש לפניו.

ס' חכמים פי"ג ח

דע לך שמלת "תקום" אותיות מתוק, והפך המתוק מר, ובזמן שתקום ותהדר ישיבו הכוחות למעלה למתוק, ואם לאו ישיב המתוק למר.

מאורת דוד ללד"ז ב"ס ס' קנה

עמידת ישראל מפני משה

מתנאי שר הצבא או אלוף או בן מלך, כשהוא הולך לחצר בית המלך הכל מביטים אליו בעין ההדור עד שמגיע לחצר בית המלך. והתנאי השני הוא כאשר יגיע השר אל החצר, המלך יוצא לקראתו ומקבל אותו בכבוד גדול. והתנאי השלישי הוא שהמלך לוקח עצה עמו לבדו... והתנאי הרביעי שכששבו מחצר המלך אל ביתו, גדולי המלכות מתקבצים והולכים עמו. כל אלו התנאים נמצאו במרע"ה... הראשון שהכל מביטים בו כשהוא הולך לחצר המלך...

חמרי נועם (חוס' הש"ס)

והיה כצאת משה... ד"א הכל רמז על העתיד, "והיה כצאת משה" בצאתו מקברו לבא "אל האהל" למשכן ולבית המקדש, "יקומו כל העם" יחיו המתים ויקומו כל ישראל, "ונצבו" כדא' יתיצבו כמו לבוש, "איש פתח אהלו" בפתח אהל קברו, והביטו אחרי משה" לבא אחריו, כדתנאי בספרי שהוא יבוא בראש אל חבורות וחבורות, "ויתא ראשי עם", וזהו אחר משה. יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו, גימ' תחיית המתים.

בעלי התוס'

והיה כצאת משה אל האהל... והשתחוו איש פתח אהלו. נ"ל דלא רצו ישראל להשתחוות לפני משה בעברו לפנייהם, שלא יראה ח"ו שמשותחיים לו כאלהות, ומ"מ רצו לכבדו בהשתחויה לרבם, לכן קמו ונצבו פתח אהליהם והביטו אחריו עד בואו האהלה וראו הענן שם והשתחוו איש פתח אהלו לשכינה ובכללו גם כבוד התלמיד מרע"ה.

עפי' חסם סופר (מהדו' רינ"ז)

זקן - זה קנה חכמה

זהו שהוציא הכתוב החכם בלשון זקן, הטעם מפני שהבחור החכם ראה בחכמתו מה שראה הזקן ברוב שניו.

ספר החינוך רנו

ולכאורה מלשון נוסריקון לא שמעין אלא זה קנה, אבל אכתי אין כאן רמז על שקנה חכמה. אלא משום דאמרין בעלמא דדא קני מה חסר ודדא חסר מה קנה, וא"כ אי אפשר לפרש סתם לשון זה קנה אלא על מי שקנה חכמה.

פנ"י קידושין לב:

ליישב מה שמדקדקים זקן נוסריקון זה קנה אבל חכמה היכא רמיזא. ואמרת יש ב' מיני שיבה, א' בעצם שהגיע לשבעים שנה... ויש שקנה השיבות בקנין ולא בעצם, דהיינו שיגע התלמיד ותיק בינקותו וזכה מטעם זקנים. והיינו דאמר מפני שיבה בעצם תקום, ומפני זקן זה שקנה השיבה שבתחלת הקרא ג"כ תקום והדרת.

פ"ת חת"ס יו"ד רלג

וני"ל בס"ד דאמרו בגמ' הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה, דכתיב קנה חכמה קנה בינה... ועל כן כיון דדריש הנוסריקון זה קנה נרמז בזה החכמה, ולכך אמר אין זקן אלא שקנה חכמה.

בן יהוידע קידושין לב

...זקן זה שקנה חכמה והשתדל בה כי הדבר הקנוי מורה על השתדלות הקונה שטרך בה לקנותה, והוא השכל הנקנה לאדם...

כלי יקר פ"י קדושים

קימה והידור

הרמב"ם מנה במ"ע אחת קימה והידור, שכ' בסה"מ רט, שצוננו לכבד החכמים ולקום מפניהם ולגדל אותם. שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ויל"ע במ"ש ולגדל, אם הוא דין נפרד או שהוא תוצאה של קימה.

והסמ"ק מנאם בב' מצוות, נ"א - לקום מפני זקן דכתיב מפני שיבה תקום ואפי' יניק וחכים. נ"ב - להדר פני זקן דכתיב והדרת. וכן מנה הרמ"ג בב' עשין (יא-יב).

והרמב"ם בהל' ת"ת פ"ו ה"א כ' כל ת"ח מצוה להדרו ואע"פ שאינו רבו. והגרי"ז דייק דהידור הוא בכל ת"ח משא"כ קימה לפני רבו שהיא מדין מורא. והיינו דאיכא ב' דינים נפרדים של קימה ושל הידור. [ועי' איה"ש קידושין לב. מה שדן בד' הגרי"ז]. אבל הגרי"פ על הרמ"ג שם (עמ' קזג), הוכיח בד' הרמב"ם דהידור אינו ענין בפנ"ע, ולא נכתב אלא לפרש מצות קימה ותנאיה, ע"ש. וכ"מ ברש"י לג. ד"ה אף הידור, וכ"כ היד דוד דהפוס' השמיטו מ"ש רש"י בחומש (ויקרא יטלב) איזהו הידור לא ישב במקומו וכו' [עפ"י התו"כ]. משום דלהל' הידור הוא רק פירוש לגדר הקימה.

קימה לפני נשיא

מהפס' והביטו אחרי משה עד בואו האהלה (לגח), דרשו בקידושין לג: נשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו שנאמר והביטו וכו'. ופירש"י ומשה נשיא היה. האחרונים הק' דהרי משה היה מלך כמבו' בזבחים קב. וא"כ מה הראיה לנשיא שמעלתו פחותה ממלך [עי' קידושין לב]. המצפה איתן תירץ עפ"י מה דמשמע בתנחומא פר' עקב דנקרא מלך רק אחרי לוחות שניות, וכאן היה קודם. וכ"כ בתו"ת. אך צ"ע דכ"ז רק לשי' הרמב"ן (ז' כפר' אבל דעת רש"י פס' יא) שפס' זה מדבר אחרי לוחות שניות, ע"ש ובאבן עזרא. ובאילת השחר ביאר דגם במלך חיוב הכבוד הוא מדין נשיא אלא שנתווסף בו דין אימה, ולכן מצי' למילף דין כבוד בנשיא ממשנה.

עי' בתנחומא בפר' דיליף מהכא מלך [ולא נשיא]. ועי' בפ"י הרש"ס לירוש' ביכורים פ"ג ה"ג דפי' נשיא - מלך.

עי' שמו"ר מהד, והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם, עומדין מכאן ומכאן ומכבדין אותו שנא' ונצבו איש פתח אהלו. ובתנחומא ישן (טו) היו עומדים על הצדדים ומכבדין אותו וכו'. [ועי' הרויות יג].

קימה לפני חכם

בגמ' שם, חכם עובר עומד מלפניו ד' אמות וכיון שעבר ד' אמות יושב, ופירש רש"י עומד מלפניו משמתחיל ליכנס לתוך ארבע אמות ואינו יושב עד שיעבור הימנו ארבע אמות השניות.

אבל הרמב"ם פ"ו ה"א כ' כיון שעובר יושב מיד, [ורק לגבי אב ב"ד כ' עד שיעבור ד' א']. וכ"ד המאירי "משקיף ממנו ד' אמות עד שיעבור מכנגד פניו". וכן פסק הטור רמז "עד שיעברו ומכנגד פניו". ועי' ב"י.

לשון הירוש' ביכורים (פ"ג ה"ג), לזקן ד' אמות עבר לפניו יושב לו. משמע כד' הרמב"ם והטור שמיד כשיוצא מד' אמותיו יושב. וכ"פ מהר"א פולדא וכ"מ בפני משה, ובשדה יהושע על הירוש' פי' בב' אופנים או משיראהו בד' אמות קם לפניו ומיד כשעובר יושב, א"נ דקם רק כשיגיע לפניו ואינו יושב עד שיעבור ממנו ד' אמות. עי' ב"ח דרש"י ורא"ש גר' בגמ' כדלפניו כיון שעבר ד"א, אבל גיר' הרמב"ם כיון שעבר יושב.

עי' ברכ"י שהאר"ק אם אמרינן דכל החדר כד' אמות, ובתשובה מאהבה הוכיח מהשו"ע (רמז, טו) דלא אמרינן.

דעת היראים (רמז, טו) דקימה לפני ת"ח היא מדרבנן ורק ברבו מובהק חייב מה"ת, מובא עיניו א"כ קידושין ובסמ"ג (יג) ודלא כהרמב"ם דכל ת"ח מצוה מה"ת להדרו, ועי' קרי"ס.

קימה לפני רבו מובהק

בקידושין לג. מבואר דשיעור ד' אמות לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק מלא עיניו. המקנה הק' מנ"ל שיעור זה דאי ממש"ר ילפי' אמאי באב"ד א"צ, וביאר דהוא מצד הסברא דכיון דהוא חיוב מצד מורא רבו, כן מצינו במורא אביו שעומד מלא עיניו. [אמנם נח' בזה הפוס' לגבי אביו דהח"א כ' שעומד כמלא עיניו אבל הברכ"י מביא מהא"ח דהחיוב רק בד"א].

הר"ן כ' דכיון דרבו מובהק הוא כי קאים מקמיה כמלא עיניו קימה שיש בה הידור היא שהדבר מוכיח שכלכבודו הוא עומד. ועי' ש"ך סק"ו דכיון דחייב לעמוד כמלא עיניו איכא הידור. והחזו"א (אה"ע קמח לג.) כ' דרבו מובהק שאימתו מוטלת יותר מינכר הכבוד במלא עיניו. א"נ דבאמת אין בו הידור אלא הוא מדין מורא. ועי' בחי' הגרי"ז בהל' ת"ת דברבו המובהק יש חיובי כבוד ומורא גם כשאין הידור.

עי' מאירי מ"ש בשם גאונים הראשונים שדין רבו מובהק כנשיא שאינו יושב עד שישב במקומו או שיתכסה מעיניו.

כבוד הניכר

בקידושין לג. איזוהי קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות. ופירש"י "שיש בה הידור, כבוד ונשיאות פנים שדבר הניכר שבשבילו עמד". ולשון היראים (רלג) "שהחכם מתהדר בקימתו שנראה שמפני כבודו הוא עומד". ומכיון בתוס' שבעיות ל': (ד"ה אפרח) דאם נראה שקם מפני סיבה אחרת ל"ח הידור, אבל אם יודע שלכבודו עושה מהני, ע"ש.

בהגהות הריע"ף לב: כ' דיכול לעמוד לפני חכם כמלא עיניו, אמנם בד' הר"ן הנ"ל מבואר לא כן דזוקא ברבו מובהק מוכח, וכך פסק הש"ך סק"ו דאסור לעמוד עד שיגיע לד' אמותיו, דאל"ה לא מוכחא מילתא ונראה דלצרכו עמד. ולד' הגרי"ז לא נאמר ברבו דין קימה שיש בה הידור דהחיוב הוא מצד מורא, ע"ש.

מהא דאביי עמד משראה אוזן חמורו של רב יוסף, הוכיח הריע"ף בהגהותיו דיש הידור אע"פ שלא רואה את רבו בעצמו. ומאידך גם הוי הידור כשרבו אינו רואה, וביותר דרב יוסף שהיה מאור עיניים גם בד"א לא ראה. וכ"כ בשו"ת גת ורדים (יו"ד ד, ב) דהחיוב לקום גם לפני ת"ח סגי נהור. וכ"פ הברכ"י, וכ"כ בבית הלל (רמזא), מיומא נג. שנהג רבא כנפטר מרבו לפני רב יוסף אף שלא ראה כדמוכח שם. ועי' מנ"ח רנז (ה) דדלמא לפניו משה"ד עשה.

הנחלת צבי בשו"ע (עה"ג) רמז מצדד דסומא אינו מחוייב לקום דכיון שאינו רואה לא הוי הידור דלא מוכח שעומד לכבודו. [ובגת ורדים הנ"ל כ' בפשיטות דחייב]. והמנ"ח (רנז ה) דחה דבריו.

הנחלת צבי שם מוכיח מהגמ' יכול יעצים עיניו וכו' דאם עוצם עיניו באמת פטור, אע"פ שידוע שהוא לפניו. והחזו"א (לג.) פליג ע"ז וכ' דבכלל ראה הוי שמיעה הכרה וידיעה, ע"ש וממילא דגם סומא חייב.

בס' חסידים (צא) מבו' דחלק מחיוב הקימה הוא לשבת אח"כ, וז"ל (לגבי כיבוד או"י) ולאחר קומו יחזור וישב אפי' היה בדעתו ללכת, שאם ילך לו אז לא יראה שקם לכבודו.

אשת חבר

בשבעות ל': לגבי דביתהו דרב הונא משמע שיש חיוב קימה גם לפני אשת חבר, ועי' תוס' שם. והפתחי תשובה רמזא ציין לשכנה"ג ולשאלת יעבץ ח"ב קלה שפסקו כן דהוא חיוב. [ותמה הכנה"ג שהפוס' השמיטוהו]. וכ"פ בערוה"ש (רמזד, ז). וכ"כ המנ"ח רנז (ז), וכ"כ המהר"י חאגיז בשו"ת הלכות קטנות ח"א קנד דאין חיוב לקום מפני זקנה אלא רק באשת חבר. ועי' ס' חסידים תקעח "והדרת פני זקן ואפי' זקנה", ומשמע דהוא חיוב מדאורייתא. וכן משמע מהרמב"ן והר"ן (יד) דפי' דדביתהו דרב הונא לאחר מיתה ומדרבנן, ומשמע דמחיים הוי דאורייתא. ועי' בבית עולם על ס"ח והביא בשם האר"י דאין חיוב (ובהגהות מקור חסד שם). ובכ"י חו"מ יז, ה.

עי' שד"ח (ח"א עמ' 80) בענין אשה חכמה שאינה אשת חבר, דהפר"ח נסתפק בזה ולד' הזרע יצחק והבית יהודה הוא חיוב דאורייתא.

לגבי אלמנת ת"ח ע"ש בשבעות בתודה"ה והאמר דשמה אין באשת חבר לאחר מיתה עשה דכבוד תורה, ובר"ן שם מפורש דהוא מדרבנן. ובתשובה מאהבה (רמזא, כ) דחייבים לכבד אלמנת ת"ח כבראשונה, אך בשאלת יעבץ שם כ' דאינו חיוב אלא מדת חסידות, ומסיק דסגי לה בהידור בעלמא. וכ"פ בערוה"ש דיש לעשות לה הידור קצת.

כפיה

כתב השאילתות (קא) ומאן דלא קאים מוקמינן ליה בעל כרחיה למיעבד יקרא דאורייתא. והאחרונים דנו מאי קמ"ל.

השאילת שלום כ' דהו"א דחשיב מתן שכרה בצידה כיון דאמר'י דמי שאינו עומד אינו מאריך ימים. ובגליוני הש"ס הק' דמ"מ השכר אינו כתוב בצידה אלא במק"א. ובהעמק שאלה ביאר דפשיטא שכופין אלא החידוש דאף לרב ראוי לכפות ולא ימחל על כבודו, משום יקרא דאורייתא.

ועי' גליוני הש"ס דהחידוש משום דלא חשיב הידור כיון שעושה בכפיה, אבל מ"מ כפינן ליה משום יקרא דאורייתא. ועי' תורה תמימה שכ' דכיון שהרב שמחל על כבודו מחול, הוי עשה קלישתא [עי' כתובות מ]. והו"א דלא כייפינן עלה.

מחילה

בהעמק שאלה (קא, ה) כ' דמה שיכול הרב למחול הוא דזוקא לפני תלמידיו שיודעים להזהר בכבודו, אבל לפני המון העם שאינם יודעים מכבוד הרב אין נכון למחול כיון שמתבטל כבוד התורה. והוכיח כן מהגמ' וגם דקדק כן ברמב"ם שכ' (ת"ת פ"ה) שרצה למחול וכו' לכל תלמידיו או לאחד מהן.

כ' החזו"א קידושין ס"י קמח (לב): דאין ראוי למחול תמיד דאל"כ היו כולם מחוללים, ודעתו דזוקא בשמחת נשואין וכיו"ב רשאי למחול וגם בכה"ג מחוייבים בהידור שלא יהיה זלזול לתורה.

אך בחי' הרי"ז הלוי הל' ת"ת כ' בשי' רש"י דאם הרב מחול לא שייך חיוב קימה, וההידור הוא לפניו משה"ד. ובדעת הרמב"ם כ' דרק בהלכות תלמיד לרב שייך מחילה, ולא בחיובי הידור שמצד ת"ח, ודלא כהטו"ש יד.

פתח גנובה

בקריאת פרשת זכור וכן בפרשה שניה של קריאת שמע, ואתה עיף ויגע, והיה אם שמוע, וכן במגילת אסתר יעשו עץ גבוה, קריאת תיבות אלו היא: ויגאע, שמואע, גבוואה, כמו תיבת בהניח שנקראת בהניאח. דהיינו שהפתח בכתיבה נמצא מתחת לח' ה' ע' אולם בקריאתה מוסיפים (גונבים) אותה לאות א' המווספת לפניה. והוא כלל גדול בכל התיבות כגון כח, נח, ידוע, ולכן אין מקום להדגיש את הע' שבתיבת שמוע או יגע, כיון שהפתח נקרא בא' ולא בע'.

הרב אפרים גרבר

נושאי הפרשיות הקרובות

ויקהל פיקודי - הבערה בשבת
ויקרא - חיוב סמיכה בקורבן
צו - ליל הסדר (גליון מורחב)

ד"ת להג"ל אפשר להניח בתיבה
שבפתח אוצר הספרים "בית יוסף"
רח' שדי חמד

הערות והארות לשער הציון ולחידו"ת שבגליון
ניתן לשלוח לדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.ne
או בתיבת "עומקא דפרשה" ובמידת האפשר נעבירם לכותבים.

המערכת

אי"ה יצא

גליון עומקא דפרשא מורחב

על ענייני ליל הסדר
(כולל הגדה של פסח ומצוות הלילה)

מבקשים מכל המעונין לשלוח חומר להזדרז ולמסור בהקדם האפשרי. כמו"כ מי שמעונין לתרום או להנציח מתבקש ליצור קשר

אי"ה בקרוב

יעודכנו שמות השיעורים

כל היודע על שינוי או על שיעור חדש מתבקש להתקשר לטל:

9141217

לתרומות והנצחות: 050-4122753

ח. גלייזנר שרותי הנה"ח וראיית חשבון

מסילת יוסף 5 9742060

משרד ותיק בקרית ספר
דואג לרווחת האברכים

כל השרותים ניתנים
במחירים נוחים ובשרות אדיב.

י"א 216 גמ"ד - גמ"א אקו"א גמ"ד

גליון השבוע יוצא לע"נ

ר' יונה בן ר' נפתלי הרץ זצ"ל

צביה בית ארנולד שפייזר ע"ה
גלב"ע י"ח אדר תשס"ג